

SZAKIRODALOM.

A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története. 1577—1927. Eredeti levéltári kutatások alapján összegyűjtötte és írta: *Iványi Béla és Gárdonyi Albert*. A tárgyi emlékek ismertetésével kiegészítve szerkesztette: *Czakó Elemér*. Alapításának 350-ik évfordulójára kiadta a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. 8° 202, (2) l.

A Magyar Könyvszemle 1898-iki évfolyamában ESZTEGÁR László, a SZÉCHÉNYI-Könyvtár akkori jeles «segéd»-je *A bibliografiai szakismerek megszerzése* címmel értékes megfigyelésekben gazdag tanulmányt tett közzé, melyben főleg a brüsszeli konferenciák tanulságait értékesítette, LAMEERE és SURY felszólalása alapján. ESZTEGÁR egy bibliografiai szakiskola felállítását javasolja, amely a mi viszonyainkhoz alkalmazva, a magyar könyvnyomdászat és könyvművészet fejlődésének területét is felölelné. A pusztában hangzó óhajnak még csak visszhangja sem támadt s ezért 30 év múlva, *exen a téren*, ugyanott vagyunk, ahol a mult század végén, pedig szórványosan foglalkoznak a magyar könyvészet, könyvkiadás és könyvnyomdák fejlődésével. Azonban a magyar könyv előállításának, kialakulásának története, a magyar nyomdászat fejlődése, GULYÁS Pál és GÁRDONYI Albert alapvető tanulmányain kívül, kevés kutatóra talált. Valahogy másodrangú jelenségként kezelték művelődésünk ez elsőrangú jelentőségű megnyilatkozásait s ez is egyik oka annak, hogy nem volt meg a közérdeklődésnek az a spontaneitása és egyetemessége a Királyi Magyar Egyetemi nyomda kollektív kiállítása és történetének megjelenése iránt. Pedig az Egyetemi Nyomda nemcsak legelső katolikus nyomdánk, hanem egyúttal a ma működő nyomdák között a legrégebb is.

Alig két évtizeddel a GUTENBERG «világhódító» felfedezése (1450) után, a XV. sz. 70-es éveiben KARAI László budai prépost, a humanista MATYÁS király alkancellárja, megbízta HESS András olasz származású nyomdászt egy budai nyomda felállításával. Ezzel a kora-reneszánsz nyomdaalapítással előztük meg többek közt Angliát, Spanyolországot és

Hollandiát. Azonban ez a nyomda a kedvezőtlen politikai viszonyok következtében, mint minden magyar kezdeményezés, hamarosan elpusztult. Ezután több mint félszázaddal később kezdik meg a protestánsok működésüket s hatalmas erőfeszítéssel megvetik az alapját a «nemzeti és vallási gondolat harcok eszközeinek», a könyvnyomtatásnak. A reformáció kulturális érdeme már csak ebből a szempontból is kétségtelen. Azonban a felébredő katolikus szellem is hamarosan felismeri a nyomtatott betűnek valóban a szószéknél és iskolánál maradandóbb hatását és igazságának kivívására siet. A reformáció nyomása alatt, a katolikus gondolat öntudatra ébredésével kezdődik Magyarországon az első nagyszabású könyvnyomtatási akció. TELEGDI Mihály nagy egyéniségén keresztül. A bécsi jezsuita nyomda 1577. évi megvételével s annak Nagyszombatba való szállításával kezdődik katolikus nyomdászatunk. Ez egyúttal az Egyetemi Nyomda megalapításának éve is. Egyetemi nyomdánk történetét három részre lehet osztani; a nagyszombati, a budai és végül a pesti korszakra. A nyomda első korszaka alatt, mely kisebb-nagyobb megszakításokkal kb. 200 esztendőre terjed, 180 magyar nyelvű könyv jelent meg. A nyomda első terméke magának az alapító TELEGDINEK volt a főműve. (*Az Evangéliomoknak... Magyarazatlyanac Második része*). Az alapító halála után, habár a nyomda vezetése jó kezekbe (PÉCSI Lukács) került, mégis bizonyos hanyatlást vehetünk észre. Azonban, míg ilyen külső, mondhatnám fizikai nehézségekkel kellett megküzdeni, azalatt serényen folyt a munka, s voltak esztendők, melyekben elég szép eredményeket értek el. 1579-ben indították meg az oly híressé vált, közkedvelt nagyszombati kalendáriumot. 1603-ban adják ki, a sárvári nyomdával kelve versenyre. PÁZMÁNY Péter kitűnő dialektikájú *Feleletét* MAGYARI István *Romlásaira*. A hanyatlás pozsonyi korszaka körülbelül húsz évig tarthatott (1621—1640), mely úgyszólván meddő volt s melynek nyomai alig találhatók. 1635-ben alapítja PÁZMÁNY nagyszombati egyetemét s ennek további eredményeként kerül vissza a nyomda is alapításának eredeti helyére. Itt jelennek meg KÁLDI György, Otrókócsi FÓRIS Ferenc, PRAY György és SÁMBÁR Mátyás, (az 55. lapon tévesen Jánosnak írva!) az *Egy vén bial orrára való karika szerzőjének* művei és 1696-ban a *Corpus Juris Hungarici*. A nagyszombati korszakban itt készült hazánkban a legtöbb teológiai mű: imák, káték, kánonok, mánuálék, missálék, officiumok, regulárek, rituálék és teológiai hitviták. Érdemes megfigyelni a nyomda kiadványainak, különösen XVII. századvégi kalendáriumkötéseit, melyeken e korral

párhuzamos barokk jellemvonásokat vizsgálhatunk meg: a cizelláltságot és stil-cikornyát. Míg ezeken a kötésekben különösen a kor művészkedő hajlama, a barokk mindenre kiterjedő hatása mutatkozott, addig a rézmetszeteken, ezekkel egyidejűleg, a század holland művészetének szintén a barokkból eredő nyomai lelhetők fel. Jóval, mondhatnám egy századdal később, FALUDI műveinek nagyszombati kiadásában is még mindig ez a késő-barokk szellem nyilatkozott meg (*A bölcs... udvari ember 1772.*). A nagyszombati egyetem Budára való költözésével (1777. szept.) együtt történt meg a nyomda kettéválása is, mégpedig a nagyobbik rész az egyetemmel együtt Budán talált elhelyezést, míg Nagyszombatban ennek fiókja (filialis) maradt, mely ott még csak 10 évig «tengődött», úgy, hogy fölszerelését 1797-ben Budára hozatták s az anyanyomdával egyesítették.

Ezzel az átköltözéssel kezdődik meg az Egyetemi Nyomda második, de virágzásának az előbbinél jóval tartalmasabb és gazdagabb értékű kora: a budai korszak, mely több mint száz évig tartott s 1877-ig 803 darab magyarnyelvű könyvvel gazdagította irodalmunkat. A nyomda, mint egyetemi intézmény először 1778-ban szerepel: Tipographia Regiae Universitatis Budensis. A budai korszak legelső s egyben legkimagaslóbb eseménye MÁRIA TERÉZIÁ-nak 1779 november 5-iki rendelete volt, melyben a nyomdát a tankönyvelőállítás és terjesztés kizárólagos szabadalmában részesítette. Ezenkívül az 1777—1877-ig terjedő kornak, a nyomda szempontjából is a legfontosabb eredménye, az irodalom központosításának előmozdítása volt. Iróink és költőink, tudósainkkal együtt itt adták ki műveiket s ezzel is nagyrészt előmozdították a magyar irodalom fejlődésének útját. Itt dolgoztat RÉVAL, a nagy nyelvész, ÁNYOS Pál és VIRÁG Benedek, VERSEGHY, majd BATSÁNYI és KAZINCZY s a két KISFALUDY is. Később, a múlt század elején SÁGHY Ferenc geniális vezetése alatt a nyomdának ez a kontaktusa az élő irodalommal még elszakíthatatlanabbá erősödött. 1807-tel, KISFALUDY Sándor *Himfy*-kiadásával kezdődik az Egyetemi Nyomda életének is reformkorszaka, mely az *Aurora*-zsebkönyv és PETŐFI verseinek kiadásával érte el tetőfokát. A tudományos munkák kiadásával is a nyomda nagy szolgálatot tett a hazai művelődés előmozdítására; így különösen Múzeumunk és a Tudományos Akadémia foglalkoztatták eredményesen. Innen kerültek még ki PETRICHEVICH HORVÁTH hirhedt *Honderü*-je. VAHOT *Divallap*-ja, melynek PETŐFI volt a segédszerkesztője, ki mindennap följárt a várba korrekturekat javítani.

Könyvek kiadásával ebben a korban felkeresték a nyomdát SZÉCHENYI István és JÓSIKA, FÁY András és VÖRÖSMARTY. A nyomda a szabadságharc alatt Debrecenbe költözik, majd az abszolutizmus mindent megbénító súlya a nyomdára is csapásként nehezedett, míg 67 után EÖTVÖS és TREFORT minden igyekezete és munkája ellenére is, újból a hanyatlás jelei mutatkoznak, amin még az sem segít, hogy felruházzák a KILIÁN-vállalatot «egyetemi könyvkereskedő»-i címmel és mint főbizományosra rábizzák a kiadványok árusítását. Ebben az időben is jelentek meg a nyomdának kitűnő kiadványai, így SZÁSZ Károly, HENSZLMAN, THALY, PAULER Gyula, BARTALUS és EÖTVÖS művei, mégis gazdaságilag még ezzel sem volt képes szanalni magát. Azonban minden hanyatlás mellett nagyon nagy érdeme és előnye volt a nyomdának az, hogy a nehézségek dacára is megtudta tartani a folytonosságot s még a világháború sem volt képes működését, a sok gáncsoskodás ellenére, megakadályozni.

Még a világháború végére (1918) nyúlnak vissza a nyomda harmadik korszakának szálai, 1923—26 között, a Tudományos Társulatok Sajtóvállalatának megalapításával egyidejűleg kezdődik a nyomda második, az előbbi kettőnél nagyobb szabású virágkora: a pesti korszak. Gróf KLEBELSBERG tervszerű kezdeményezésének és szervező munkájának eredményeképpen alakították meg a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdát a mai formájában. Nagy kulturális missziót végzett és végez ma is s úgy technikai, mint szellemi vezetésében nemzetünk hatalmas erőforrása lett. Valóban «mindezek a jelenségek azt mutatják, hogy a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 350 éves mult után nemcsak folytatni tudta eddigi tevékenységét, de újabb, az eddigit felülmúló lendületbe is tudott jönni. Egyik legjelentősebb kultúrpolitikai tényezőjévé vált az országnak, amelynek a társvállalkozások sorában is irányadó jelentősége és szerepe van».

DR. KOZOCSA SÁNDOR.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év. Összeállította: Dr. FERENCZI Miklós. (Erdélyi Tudományos Füzetek, szerkeszti dr. GYÖRGY Lajos, 14. szám.) Cluj-Kolozsvár, Lapkiadó nyomdai műintézet r.-t., 1928, 8°, 23 l.

Az erdélyi magyar szellemi élet terméséről ez már a harmadik kimutatás. Az első kettőt GYÖRGY Lajos állította össze az 1919—24 és 1925-s évekről, ezekhez csatlakozik most FERENCZI Miklós beszámolója az 1926-s év irodalmáról. Összesen 400 munka szerepel a kimutatás-